

Endüstriyel Hayvancılığın Etik Eksende Sorgulanması

Recep Külcü^{1,2,*}

1 Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Tarım Bil. ve Tek. Fakültesi Tarım Makinaları ve Tek. Müh. Bölümü, Isparta Türkiye

2 Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye

* Corresponding author (Sorumlu Yazar): R. Külcü, e-mail (e-posta): recepkulcu@isparta.edu.tr

ÖZET

İnsanlık tarım devrimini bazı bitki türlerini kültüre alarak ve hayvanları evcilleştirerek gerçekleştirmiştir. Bu hamle insanlık tarihinde insan ve doğa arasında uzun bir mücadelenin başlangıcıdır. Tarım devrimi öncesinde doğadaki diğer canlılar gibi tabiatın bir parçası olan ve onun kendisine sunduklarıyla yaşamını sürdüren insan, tarım devrimiyle doğaya müdahale etmeye başlamış ve kuralları kendisi koymaya çalışmıştır. Sanayi devrimi sonrasında endüstrileşmeye başlayan tarım teknikleriyle insanın doğa üzerinde verdiği hasarlar artmaya başlamıştır. İnsanlar doğa üzerinde meydana getirdikleri hasarların kendi geleceklerini tehdit edecek bir seviyeye geldiğini fark ettiklerinde doğa ve insan arasındaki ilişkileri yeniden sorgulama ihtiyacı duymuşlardır.

Bu süreçte etik bir sorgulama yapılmaya başlanmıştır. Önceden kapsamı sadece insanlar ve insanlar arasındaki ilişkiler olarak görülen ahlakın alanı, tüm varlıkları içerisine alacak şekilde genişlemeye başlamıştır. Burada ilk sorun insanın doğa karşısındaki konumudur. İnsan doğanın efendisi midir yoksa onun bir parçası mıdır? İnsanın doğaya olan müdahalesinin sınırları nedir? Gibi sorulara etik sorgulamalarla cevaplar aranmaya başlanmıştır.

Endüstrileşen hayvancılık sektörü de bu etik sorgulamalara dâhil edilmiştir. Bu çalışmada; insanlar ile evcilleştirilen hayvanlar arasındaki ilişkiler nasıl olmalıdır? İnsanların hayvanlar üzerinde genetik değişiklikler yapmaya hakkı var mıdır? Yetiştiricilikte yapılan uygulamalar ile hayvan hakları ve hayvan refahı arasındaki ilişkiler nasıl değerlendirilmelidir? Sorularına yanıtlar aranmış ve etik bir sorgulama gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma 2019 yılında, "TARAS SHEVCHENKO 3ST INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES" kongresinde sözlü olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hayvancılık, endüstriyel hayvancılık, etik, hayvan hakları.

Inquiring of Industrial Animal Husbandry in the Context of Ethics

ABSTRACT

Humanity realized the agricultural revolution by cultivating some plant species and by domesticating some animals. This move is the beginning of a long struggle between human and nature in human history. Before the agricultural revolution, like other creatures in nature, a person who is part of nature and living with what he presented to him, began to intervene in nature with the agricultural revolution and tried to put the rules himself. With the agricultural techniques that started to be industrialized after the industrial revolution, the damage caused by man on nature started to increase. People have felt the need to re-interrogate the relations between nature and human when they realize that the damage they create on nature is threatening their own future.

In this stage, an ethical inquiry was started. Previously, the scope of morality, which is considered only as relations between people and people, has begun to expand to include all beings. The first problem here is the position of human against nature. Is human a master of nature or is human part of it? What are the limits of human intervention in nature? Questions such as questions with ethical questions began to be sought.

The industrialized livestock sector was also included in these ethical inquiries. In this study; What should be the relationship between humans and domesticated animals? Do people have the right to make genetic changes to animals? How should the relationships between animal husbandry and animal welfare be evaluated? Answers to questions were sought and an ethical inquiry was sought.

This study was presented at the "TARAS SHEVCHENKO 3ST INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES" congress in 2019.

Keywords: *Livestock, industrial livestock, ethics, animal rights.*

Makale Bilgisi / Article Info

Alınış tarihi
Received date : 05.10.2019

Düzeltilme tarihi
Revised date : 15.11.2019

Kabul tarihi
Accepted date : 25.11.2019

Atıf
Reference Külcü, R. (2019). "Endüstriyel Hayvancılığın Etik Eksende Sorgulanması", Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi, 5(1), 2019: 11-26.

1. GİRİŞ

İnsanın yeryüzündeki serüveninde neolitik devrim önemli bir dönüm noktası olmuştur. Neolitik devrim öncesinde av-toplayıcı nitelikte ve takım hayatı yaşayan insan, tarımı keşfettikten sonra toplum düzenine geçmeye başlamış ve doğa üzerindeki kontrolünü arttırmaya başlamıştır. İnsan doğadaki avcı canlılarla karşılaştırıldığında, bedensel özellikleri açısından üstün bir niteliğe sahip değildir. Fakat insanın zekâsı ve alet yapma ve kullanma yeteneği kendisini diğer canlılardan daha avantajlı bir konuma getirmiştir. Bu yetenekleri ve yaşamı kontrol etme arzusu insanı, diğer canlılardan farklılaştırmıştır. Neolitik devrimden sonra yaşamsal ihtiyaçları için gerekli beslenme sorununu büyük oranda çözen insan, doğaya hâkim olma mücadelesine girişmiştir. Geliştirdiği tarım teknikleri ve bitkileri kültüre alma faaliyetleriyle bitkileri kontrol etmeye başlayan insan; at, koyun, sığır ve eşek gibi canlıları da evcilleştirerek hayvanlar üzerindeki kontrolünü de güçlendirmiştir. Tarım imparatorlukları kuran insan doğa ile olan mücadelesinde kendi akli ve doğanın kendisine sunduğu güçleri kullanmıştır. Ancak sanayi devriminden sonra insan-doğa mücadelesinde önemli dönüm noktaları gerçekleşmeye başlamıştır. Makine gücünün keşfedilmesiyle, insan evcilleştirdiği hayvanların gücüyle sınırlı olan potansiyelini arttırmış ve yüzlerce beygir gücündeki makinalarıyla doğayı kontrol altına almaya başlamıştır. Bu dönemde geliştirilen tarım kimyasalları doğayla olan savaşa ayrı bir boyut kazandırmıştır. Tarım alanlarındaki biyolojik çeşitlilik, insanların kültüre aldığı ürünler doğrultusunda “yabancı ot” ve “zararlılar” gibi yapay gruplara ayrılmış ve bu gruplar geliştirilen insektisit ve herbisitler ile toplu yok edişe tabii tutulmuştur. Yirminci yüzyılda insanlık doğa üzerinde meydana getirdiği hasarların sonuçlarıyla karşı karşıya kalmaya başlamıştır. Hava kirliliği, atıkların neden olduğu kirlilik, ozon tabakasında meydana gelen hasarlar ve iklim değişiklikleri insana, kendi yaşam alanına hasar verdiğini ve bu alana verdiği hasarların bir şekilde kendisine döneceği gerçeğini göstermiştir.

Yirmi birinci yüzyılda insanlık; küresel çevre sorunlarının ortaya çıkması, toplumların çevre duyarlıklarının artması ve kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte çevre konusunda daha duyarlı olmaya başlamıştır. Bu noktada, insan ve çevre ilişkilerinin yeniden ele alındığı etik ekseninde bir tartışma başlamıştır. Bu tartışmaların hedefi, insan-çevre ilişkilerini temelden sarsacak soruların sorulması ve yeniden inşa edilerek sürdürülebilir bir yaşam modelinin geliştirilmesi üzerinedir. Bu kapsamda kentsel yaşam, sanayi ve tarımsal üretim modelleri üzerine tüm paydaşların katılımıyla yeniden yapılandırma çalışmalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Birleşmiş Milletler öncülüğünde gerçekleştirilen küresel çözüm arayışlarında sürdürülebilirlik mottosu ön plana çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik, bugün yürütmekte olduğumuz faaliyetlerin, gelecek nesiller tarafından da gerçekleştirilebilecek şekilde yeniden yapılandırılmasını amaçlamaktadır. Ancak her kesim sürdürülebilirliği kendi bakış açısıyla yorumlamaktadır. Üreticilerin önemli bir kısmı sürdürülebilirliği kazancın sürdürülebilirliği olarak görürken, toplumların bir kısmı yaşam standartlarının sürdürülebilirliği olarak yorumlamakta ancak kısıtlı bir kesim doğanın ve onun çeşitliliğinin sürdürülebilirliği olarak algılamaktadır. Bu kapsamda, sürdürülebilirlik mottosunun yeterli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Gerçekleştirilmesi gereken daha derin etik bir tartışmadır. İnsan-çevre ilişkilerinin etik ekseninde tartışılması ve bu tartışma sonucunda çevre konusunda evrensel ahlak yasalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, ülkemizde ve dünyada endüstriyel hayvancılık kapsamında gerçekleştirilen uygulamaların etik ekseninde sorgulanması hedeflenmiştir. Hayvan Hakları 1970’li yıllardan sonra gelişen çevre duyarlılığına paralel olarak toplumların gündeminde yer almaya başlamıştır. Ancak süt, et ve diğer amaçlarla yetiştiriciliği yapılan hayvanların hakları, sokak hayvanlarının gölgesinde kalmıştır. Elbette

doğa üzerinde yaşayan tüm canlıların sahip olması gereken temel haklar bulunmaktadır. Bu haklar; hem sokak hayvanları, hem yetiştiriciliği yapılan hayvanlar hem de doğada yaşayan diğer canlılar için tartışılmaması gereken ahlaki unsurlar olmalıdır.

2. ÇEVRE ETİĞİ

Etik felsefenin temel alanlarından. Etiğin kökeni “*Eudaimonia*” yani bir tür mutluluk ve huzur hali kavramıyla birlikte, Sokrates öncesi filozoflarda görülmüştür. Demokritos ve Herakleitos gibi filozofların bu kavram etrafında şekillenmiş temel etik yaklaşımları olduğu bilinmektedir.

Ancak Aristoteles, etiği diğer felsefe alanlarından (Metafizik, mantık vs.) ayırarak felsefe içerisinde ayrı bir alan olarak değerlendirmiştir. Aristoteles etiği pratik felsefenin bir kolu olarak görmüş ve ekonomi ve politika gibi insan eylemleri ve bu eylemlerin sonuçlarını incelediğini ifade etmiştir. Etik insan eylemlerini ahlakilik yönünden sorgulamaktadır. Ancak etiğin ahlak gibi kuralları yoktur. Etik içerisinde bir eylemin ahlâkî açıdan iyi bir eylem olmasını sağlayan niteliksel durumlar sorulmakta, ahlâk, iyi, doğru, ödev, yükümlülük, gereklilik gibi kavramlar ile birlikte ele alınmaktadır. Felsefe bilmeden etik hakkında fikir yürütmek olanaklı olmadığı gibi artık etik bilgi sahibi olunmadan felsefe bilimine katkıda bulunmak da olası değildir (Pieper, 1999).

Etiğin farklı türleri bulunmaktadır. Bunlar; betimleyici, normatif ve metaetiktir. Betimleyici etik bilimsel olgusal bir tavrın ahlak alanında uygulanmasıdır. Burada felsefeci gözlemci ve tanımlayıcı pozisyonundadır. Normatif etik neyin iyi neyin kötü olduğunu belirlemeyi hedefler. Metaetik ise etik araştırmanın ve etik düşünüşün sonuncu düzeyidir. Metaetik düşünce ahlak felsefesinde analitik veya eleştirel tavır olarak çağdaş yaklaşımı ifade etmektedir (Cevizci, 2002). Normatif etik teorileri üç ayrı eksen de şekillenmiştir. Deontolojik etik, ahlaki yükümlülükler ekseninde yaklaşmaktadır. Ödev ahlaki olarak da değerlendirilen bu yaklaşımda sonuç değil eylemin olması gereken yönüyle değerlendirilmesi önceliklidir. Diğer yaklaşım ise teleolojik etik kuramıdır. Bu kuramda eylemin ahlaki değeri sonuçlarına bağlıdır. Aksiyolojik etik de teleolojik etiğe benzer bir yaklaşım içerisinde. Ancak ondan farklı olarak karakter özellikleri ve eylemlerin sadece sonuca götüren bir araç olarak değerlendirilmediği, asli bir değere sahip olduklarını temel almaktadır.

Sanayi devrimi sonrasında çevre sorunlarının toplumların gündemine oturmasıyla, çevre etiği kuramları ortaya çıkmaya başlamıştır. Yirminci yüzyıla kadar ahlakın kapsamı, insan ve onun eylemleri olurken bu durum zamanla tartışma konusu olmuştur. Çevre etiği kuramcıları canlılar hatta cansızlarında ahlakın kapsamı içerisine girmesi gerektiğini iddia etmişlerdir. Çevre etiği kuramları 3 farklı ilke üzerine şekillenmişlerdir. Bunlar; İnsan Merkezci (Antroposentrik), Canlı Merkezci (Biosentrik) ve Çevre Merkezci (Ekosentrik) olarak adlandırılmaktadır. İnsan Merkezci (Antroposentrik) yaklaşım her şey insan içindir düşüncesiyle yaklaşmakta ve insanı doğanın efendisi olarak görmektedir (Keleş ve Ertan, 2002). Bu yaklaşımda önemli olan insanların gereksinimleridir. Canlı Merkezci (Biosentrik) yaklaşım, insan merkezli yaklaşıma tepki olarak diğer canlı varlıklarında değerli oldukları düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Canlı Merkezci (Biosentrik) etiğin öncüsü Aldo Leopold’un “Yeryüzü Etiği” yaklaşımı biosentrik etiği temellendirmiştir (Wilkinson, 2002). Çevre merkezli (Ekosentrik) yaklaşım, canlı merkezli yaklaşıma benzer bir tavır içerisinde, ancak ondan farklı olarak biyotik ve abiyotik unsurların birbirleri üzerinde tahakküm elde etmesine karşı çıkmaktadır (Karakoç, 2004).

3. TÜRKİYE’NİN CANLI HAYVAN İSTATİSTİKLERİ

Türkiye, bulunduğu coğrafi konum ve farklı iklimsel bölgeleri itibariyle çok farklı çeşitte hayvanın yaşaması için uygun ortamlara sahiptir. Türkiye’de 160 memeli, 466 kuş, 120 sürüngen, 22 kurbağa, 127 tatlı su balığı, 384 deniz balığı olmak üzere toplam 1279 civarında omurgalı tür bulunmaktadır (Anonim, 2019a). Bu türler de iklim değişikliği, yaşam alanlarının azalması ve avcılık gibi faktörlerden dolayı gittikçe azalmaktadır. Ülkemizde 239 986 avcı bulunmaktadır. Bu avcılarının büyük kısmı erkeklerden oluşmaktadır (60 kadın avcı var) (Anonim, 2017). Ülkemizde vahşi hayvan sayıları konusunda net bir istatistik bulunmamaktadır.

Ülkemizde sokak hayvanları genellikle; kedi ve köpeklerden oluşmaktadır. Ülkemizde 2019 yılı itibariyle yaklaşık 8 milyon sokak hayvanının bulunduğu tahmin edilmektedir (Anonim, 2019b).

Türkiye’de yetiştiriciliği yapılan hayvanların sayıları Tablo 1’de gösterilmiştir. Ülkemizde 2018 yılı itibariyle; 353 561 499 tavuk, 5 656 363 diğer kanatlı, 274 574 yük hayvanı, 1 636 domuz, 35 194 972 koyun, 10 922 427 keçi ve 17 042 506 sığır bulunmaktadır. Bu kapsamda ülkemizin yetiştiriciliği yapılan canlı hayvan sayısı yaklaşık 422 milyondur. Bu rakamlar sadece kayıtlı üretimi kapsamaktadır.

Yaklaşık 80 milyon insan nüfusuna sahip ülkemizde, 8 milyon sokak hayvanı ve 422 milyon tarımsal amaçlı yetiştiriciliği yapılan hayvan bulunmaktadır. Bu kapsamda endüstriyel hayvancılık sektöründeki uygulamalar hem insan sağlığı hem de hayvan sağlığı ve refahı açısından incelenmelidir.

Tablo 1. 2018 yılı itibariyle Türkiye’de yetiştiriciliği yapılan canlı hayvan sayıları (TUİK, 2019)

Yumurta tavuğu	124.054.810	Tavuk	353.561.499
Et tavuğu	229.506.689		
Hindi	4.043.332	Diğer Kanatlı	5.656.363
Kaz	1.080.190		
Ördek	532.841		
At	108.076	Yük Taşıma	274.574
Eşek	133.953		
Katır	30.837		
Deve	1.708		
Domuz	1.636	Domuz	1.636
Koyun - Yerli	32.513.293	Koyun	35.194.972
Koyun - Merinos	2.681.679		
Keçi - Kıl	10.698.553	Keçi	10.922.427
Keçi - Tiftik	223.874		
Sığır - Kültür	8.419.204	Sığır	17.042.506
Sığır - Kültür melezi	7.030.297		
Sığır - Yerli	1.593.005		
Manda	178.397	Manda	178.397

4. HAYVAN HAKLARI

İnsan-hayvan ilişkisi, hayvanların hukuki statüsü, insanların hayvanlara karşı sorumlulukları, hayvanlara karşı işlenen suçlar ve bu suçların cezaları gibi konular en eski hukuk metinlerinde bile kendisine yer bulmuştur. Bilinen en eski yasalar, Mezopotamya kil tabletlerinde ortaya çıkarılmıştır. Bunlar, Ur-Nammu Yasaları (M.Ö. 2100), Lipit-İhtar Kanunu (M.Ö. 900), Eshnunna Yasaları (M.Ö. 1920) ve Hammurabi Yasalarıdır (M.Ö. 1728). Mezopotamya uygarlıklarında yasal düzenlemelerin ekonomiye dayalı oluşu nedeniyle, hayvanlarla ilişkili hükümlerde de mülkün korunması ve mülke verilen zararın tazmin edilmesine öncelik verildiği ve insanların hayvanlara sahip olma hakkının tanınıp onaylandığını ifade etmektedir (Tosun ve Yalvaç, 1989).

Ülkemizde hayvanları koruma konusunda yasal düzenlemeler Osmanlı döneminde başlamıştır. II. Bâyezid döneminde hazırlanan Bursa (1502), İstanbul (1502) ve Edirne (1502) Kanunnamelerinde, hayvanların korunmasına ilişkin olarak, birçok ağırlıklı olarak yük hayvanlarına uygulanan şiddet ve kötü muameleler konu edilmiştir.

Cumhuriyet döneminde, 1926 yılında kabul edilen 904 sayılı "*Hayvan Islahı Kanunu*" ile başlayan yasal düzenlemeler, esas olarak hayvancılığın geliştirilmesi, salgın hastalıkla mücadele ve veteriner hekimlerin görev ve yetkilerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Hayvanlara kötü muamele ve hayvanların neden olduğu zararlara ilişkin yasal düzenlemeler ise ceza kanunları kapsamında değerlendirilmiştir. 765 sayılı eski Türk Ceza Kanununun 521'inci maddesinde "Her kim, bila mucip başkasına ait olan bir hayvanı öldürürse veya işe yaramayacak hale koyarsa sahibinin şikâyeti üzerine dört aya kadar hapis ve yüz liraya kadar ağır cezayı nakdiye mahkum olur" şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. 577'nci maddede "Bir kimse hayvanlara karşı insafsızca hareket eder veya lüzumsuz yere yaralar veya aşikar surette haddinden fazla yorulacak derecede zorlarsa bin sekiz yüz liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkum olur" hükmü bulunmaktadır.

2004 yılında kabul edilen 5237 sayılı yeni Türk Ceza Yasasının 151'inci maddesinin ikinci fıkrasında "*Haklı bir neden olmaksızın, sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişi hakkında*" mağdurun şikâyeti üzerine, dört aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası öngörülmüştür.

5237 sayılı Yasanın "*Müstehcenlik*" ile ilgili olan 226'ncı maddesinin 4'üncü fıkrasında da hayvanlarla cinsel ilişkiye ait yazı, ses veya görüntüleri içeren ürünleri üreten, ülkeye sokan, satışı arz eden, satan, nakleden, depolayan, başkalarının kullanımına sunan veya bulunduran kişinin, bir yıldan dört yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılacağı hükmü bulunmaktadır.

Türkiye, 2003 yılında "*Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi*" ne taraf olmuş ve bu tarihten yaklaşık bir yıl sonra da 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu kabul edilerek, 1 Temmuz 2004 gün ve 25509 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Kanun kapsamında yer alan uygulamalar, merkezde Hayvanları Koruma Şube Müdürlüğü, taşrada ise İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanununun amacı, "hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır" şeklinde ifade edilmiştir

4.1. Hayvan Refahı

Hayvan refahı konusunda Avrupa ve AB’de 20. yy’ın başında başlayan tarihsel süreç, 1950’lerden sonra hız kazanmıştır. Günümüzde hem Avrupa’da hem de AB’de mevzuat çalışmaları ile birlikte hayvan refahı uygulamalarına yönelik düzenlemeler ve projeler yapılmaktadır (Sert ve Uzmay, 2017).

Tablo 2. Türkiye ve Avrupa’da Hayvan Koruma Yasaları

AB’deki Durum	Türkiye’deki Durum
1974- Hayvanların Kesimine Yönelik Kanun	2004- Hayvanları Koruma Kanunu
1976- Çiftlik Hayvanlarının Korunması Kanunu	2004- Organik Tarım Kanunu
1977- Hayvan Nakillerine İlişkin Kanun	2010- Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu
1988- Yumurtacı Tavuklara Yönelik Kanun	2011- Hayvanların Nakilleri Sırasında Refahı ve Korunması Yönetmeliği
1991- Nakiller Sırasındaki Taşıma Süreleri ve Hayvan Yoğunluklarına İlişkin Yönetmelik	2014- Buzağuların Korunması ile İlgili Yönetmelik
1991- Buzağı ve Domuzlara İlişkin Kanun	
1993- Hayvanların Kesim Sırasında Korunmasına Yönelik Kanun	
1998- Çiftlik Hayvanlarını Koruma Yasası	
1998- Amsterdam Antlaşması	

Hayvan refahı kavramı, literatürde ilk kez 1964’te hayvanların kötü yaşam standartlarına tepki olarak oluşturulan İngiliz Komitesi tarafından yayınlanan Brambell Raporu’nda yer almıştır. “Brambell Raporu” ile formal bir disiplin olarak kabul edilmeye başlanan hayvan refahıyla birlikte refahın ölçümü ve refah göstergeleri de uluslararası düzeyde tartışma konusu olmuştur. “Brambell Raporu”nda yer alan 5 temel özgürlük alanı şunlardır:

1. Hayvanlar açlık ve susuzluk çekmemeli, temiz suya ve sağlıklı uygun yeme erişebilmelidir.
2. Hayvanlar, rahatsızlık durumundan uzak olmalı, insancıl şekilde korunmalı ve rahat bir dinlenme alanı sağlanmalıdır.
3. Önleme veya hızlı tedavi ile hayvanlar ağrı, yaralanma ve hastalıklardan uzak tutulmalıdır.
4. Hayvanlar, yeterli alana ve imkânlara sahip olmalı ve kendi türündeki hayvanlarla temas kurmalıdır.
5. Hayvanlar korku ve sıkıntıdan uzak olmalı, aksi takdirde tedaviye tabi olmalıdır.

Blokhuis ve arkadaşlarının 2013’te yapmış oldukları çalışma, 7 farklı ülkede tüketicilerin hayvan refahı ile ilgili düşüncelerini ortaya koymasından dolayı son derece önemlidir (Tablo 3). Çalışma sonucunda her ülkede tüketicilerin hayvan refahını önemli bulduğu, ancak çoğunluğunun alışveriş sırasında hayvan refahını dikkate almadığı belirlenmiştir. Aynı çalışmanın bir diğer önemli bulgusu ise, tüketiciler içinde tavukların kötü refah koşullarına maruz kaldıklarını düşünenlerin oranının, sığırların kötü refah koşullarına maruz kaldığını düşünenlerden oldukça yüksek olmasıdır.

Tablo 3. Yedi farklı ülkede hayvan refahı algıları

	Hayvan Refahının Önemi (H. refahının önemli olduğunu düşünenler %)	Sığırların Kötü Refah Koşullarına Sahip Olduğunu Düşünenler (%)	Tavukların Kötü Refah Koşullarına Sahip Olduğunu Düşünenler (%)	Aalışveriş Yaparken Refahı Düşünenler (%)
Norveç	%84	%3	%47	%12
İsveç	%83	%5	%40	%25
Birleşik Krallık	%73	%12	%56	%23
Hollanda	%69	%9	%50	%13
Fransa	%65	%15	%57	%23
İtalya	%87	%16	%49	%41
Macaristan	%83	%16	%28	%24

5. ENDÜSTRİYEL HAYVANCILIKTA ETİK TARTIŞMALARA KONU OLAN UYGULAMALAR

5.1. Nakliye

Hayvanların nakliyesinde genellikle karayolları kullanılmaktadır. Bu kapsamda nakliye sırasında mutlaka hayvanların belirli bir hareket alanı bulunmalı, nakliye ortamındaki oksijen seviyesinin azalmasına izin verilmemeli ve zehirleyici olabilecek amonyak ve hidrojen sülfür gibi gübre kaynaklı gazlar tahliye edilmelidir. Hayvanların nakliyesi konusunda ulusal ve uluslararası yasal yükümlülükler bulunmaktadır. Örneğin AB yönetmeliklerine göre, Sığırların kara yolu ile nakliyesinde 50, 110, 200, 325, 550 ve 700 kg'dan ağır hayvanlar için araç içinde ayrılması gereken alanların sırasıyla; 0.30-0.40, 0.40-0.70, 0.70- 0.95, 0.95-1.30, 1.30-1.60 ve 1.60 m² den fazla olması gerektiği bildirilmektedir (Anonim, 2005; RSPCA, 2011).

Ülkemizde hayvan naklinde önemli bir rota olan Erzurum- İzmir, İstanbul, Ankara, Konya ve Samsun illerine karayolu mesafesi 1457, 1225, 877, 955 ve 571 km'dir. Erzurum'dan İstanbul'a hayvan nakliyesi 20-30 saat sürmektedir. Yol şartları ve virajlar nedeniyle hayvanlarda; yorulma, ezilme ve boğulma vakaları görülmektedir (Antalyalı, 2007). Ülkemizde nakliye konusunda yasal düzenlemeler olmasına rağmen maalesef nakliye koşullarının hayvan refahı açısından çok uygun olmadığı bilinmektedir. Ancak bu alanda yapılan kontrollerde uygun olmayan nakliye şartlarına ceza uygulamaları yapılmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Hayvan nakliyesinden görüntüler

5.2. Hayvan Taşıma Gemileri

Son yıllarda ülkeler ve kıtalar arasında hayvan nakliyesinde hayvan taşıma gemileri kullanılmaya başlanmıştır. Bu gemilerde uzun süren nakliye işlemleri nedeniyle hayvan nakliyesinin ötesinde hayvan bakımı ve yetiştirme işlemleri de gerçekleştirilmektedir. Hayvan taşıma gemileri hem hayvanların yaşam koşulları hem de denizlerde yarattıkları kirlilik yönünden tartışılmaktadır. Bu gemilerde aşırı yükleme, hayvan gübrelerinin doğru yönetilmemesi, hayvanların beslenme ve sağlık parametrelerinin ihmal edildiği konusunda önemli iddialar ve görüntüler bulunmaktadır.

Şekil 2. Hayvan taşıma gemileri

5.3. Kuyruk Kesme

Kuyruk kesme uygulaması domuz yetiştiriciliğinde kuyruk ısırılması ve yaralanmalarını önlemek, koyun yetiştiriciliğinde ise kirlenmenin önlenmesi ve beraberinde sinek mücadelesinin yapılabilmesi amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır (Simonse ve ark., 1991; French ve ark., 1994). Sığırlarda da kuyruk kesimi uygulaması, hijyen açısından riski ortadan kaldırmak ve özellikle kuyruğa basma nedeniyle oluşabilecek yaralanmaları önlemek amacıyla yapılmaktadır (Eicher ve ark., 2000; Schreiner ve Ruegg, 2002). Eicher ve ark. (2000) sığırlarda kuyruk kesmenin estetik açıdan hoş görünmediği gibi kuyruk ucunda kronik bir ağrının oluşabileceği, ayrıca bu hayvanların sineklerden kendilerini koruyamadıklarını ifade etmektedirler.

Kuyruk kesme amacıyla elastik halka, burdizo pensi, emasculator (ezme ve kesme bir arada) ve elektrikli kesiciler kullanılmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Kuyruk kesme aletleri

5.4. Katrasyon

Kastrasyon erkek sığırlarda; et kalitesini ve lezzetini artırmak, pubertas sonrası istenmeyen çiftleşmeleri ve üremeleri engellemek, hayvanları daha uysal hale getirerek agresif davranışlarından kaynaklanan tehlikeleri önlemek, üretici ve çalışanlar için çiftlik güvenliğini artırmak ve sürünün daha iyi yönetilebilmesi gibi sebeplerden ötürü hayvan sahipleri tarafından tercih edilen bir yöntemdir (Newman, 2007; Capucille vd., 2002). İşlem kapsamında erkek hayvanlarda üreme faaliyetlerinin durdurulması amacıyla testislerin uzaklaştırılması veya etkinliğinin sonlandırılmasına işlemi gerçekleştirilmektedir. Kastrasyon işleminde fiziksel, kimyasal ve hormonal yöntemler kullanılmaktadır. Fiziksel yöntemlerde kuyruk kesmede kullanılan aletler kullanılarak testislerin fiziksel olarak uzaklaştırılması sağlanırken, kimyasal ve hormonal yöntemde testislerin işlevleri durdurulmaktadır.

5.5. Yaşam Koşulları

Hayvanların yaşam koşulları, etik tartışmalara konu olmaktadır. Hayvanların yaşam alanlarında yeterince aydınlatmanın yapılmaması, gübrenin iyi yönetilmemesi, havalandırmanın yetersiz oluşu ve gerekli sıcaklık koşullarının sağlanmaması gibi sorunlar hayvan refahını doğrudan etkilemektedir.

Ancak bu alanda Tavukçuluk işletmelerinde uygulanan bazı uygulamalar tepki çekmektedir. Örneğin tavukların yaşamları boyunca güneşi görmemeleri, yapay aydınlatma ile tavukların biyolojik ritimlerinin bozulması, kafes tavukçuluğunda hayvanların hareket alanlarının çok dar olması temel sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 4. Kafes tavukçuluğu

5.6. İstenmeyen cinsiyetlerin öldürülmesi

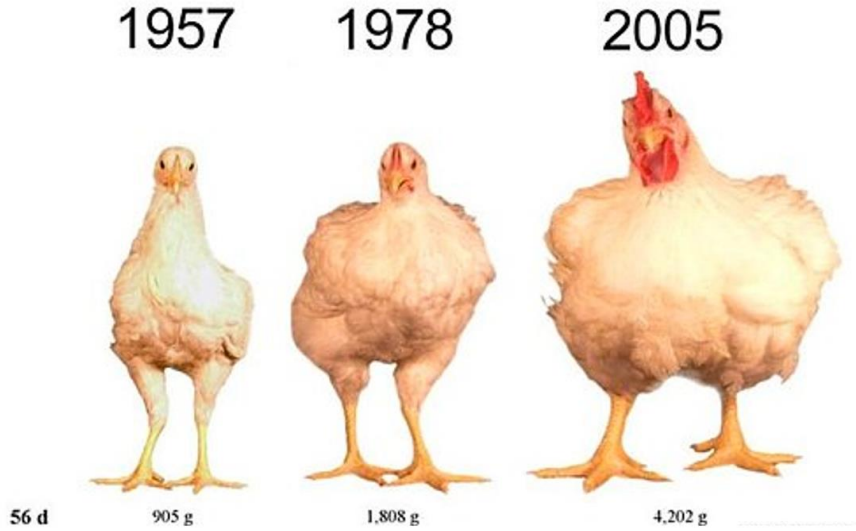
Özellikle yumurta tavukçuluğunda kullanıldığı iddia edilen bir uygulamadır. Yumurta tavuğu olarak ıslah edilmiş türlerin yavruları yumurtadan çıktıktan sonra cinsiyet ayırımına tutulmaktadır. Erkek yavrular yumurta üretiminde kullanılmadığı için genellikle öldürülmekte ve yem üretiminde kullanılmaktadır. Bu konuda özellikle Fransa ve Almanya'da tepkilerin arttığı ve yakın zamanda bu uygulamaların AB ölçeğinde yasaklanması doğrultusunda hazırlıkların yapıldığı bilinmektedir.

Şekil 5. Erkek civcivler

5.7. Genetiği değiştirilmiş organizmalar, ıslah uygulamaları ve bilimsel çalışmalar

Genetiği değiştirilmiş organizma ve ıslah uygulamalarıyla, hayvanlara sektörün istediği özellikler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Islah uygulamalarında doğanın kendi kuralları içerisinde bir seçme işlemi uygulanırken, GDO uygulamalarında istenilen özellikler gen transferi yoluyla kazandırılmaktadır. Bu uygulamaların hedefleri; hayvanların daha az yem tüketmesi, kısa sürede gelişimin sağlanması ve hastalıklara olan direncin artırılmasıdır. Islah işlemi hayvanların doğadaki gelişimlerine bir müdahale olarak eleştirilirken, GDO uygulamaları, canlı genetiğinde meydana getirilen değişimlerin sonuçlarının belirsiz ve tehlikeli olması yönüyle tepki toplamaktadır.

Şekil 6. Tavuklarda gelişim hızının değişimi

Hayvanlarda verimi arttırmak ve daha az yem tüketmelerini sağlamak amacıyla bazı bilimsel çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmaların bir kısmında yeni yem rasyonlarının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu araştırmalarda hayvanların sindirim sisteminin izlenmesi amacıyla kullanılan kanül kullanımı, toplumun bazı kesimleri tarafından etik tartışmalara konu edilmektedir.

Şekil 7. Sığırlarda kanül uygulaması

6. SONUÇ

Bu çalışma kapsamında endüstriyel hayvancılıkta kullanılan bazı uygulamaların etik yönden incelenmesi hedeflenmiştir. Endüstriyel tarım ve hayvancılığın temel hedefi insanların beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Artan dünya nüfusu göz önünde bulundurulduğunda tarımsal üretimde verimi ve rekolteyi arttırmanın önemi daha iyi anlaşılmaktadır. İnsanın doğaya doğrudan müdahalesi olarak kabul edilen tarım ve hayvancılık faaliyetleri etik açıdan değerlendirildiğinde; çevre etiği kuramları farklı ahlaki yargılar üretecektir.

İnsan merkezli kuram, çevreyi insanın hizmetinde gördüğü için, çevrenin unsurları olan hayvanların üretiminde kullanılan yöntemler konusundaki ahlaki yargılarını, insanlık için faydalı olduğu sürece uygulanabilir şeklinde oluşturacaktır.

Çevre ve canlı merkezli kuramlar ise insan ve diğer canlılar arasında varoluşsal bir üstünlük olmadığı yönünde tutum benimsediği için, canlıların mutsuz olacağı ve refahının bozulacağı tüm uygulamaları reddedecektir. Derin ekoloji gibi akımlar ise insanın kullandığı bütün yetiştiricilik yöntemlerini reddedecektir. Nitekim günümüzde yaygınlaşan vejetaryen ve vegan yaşam tarzları sadece bir beslenme alışkanlığını değil, ekolojik bir tavrı ifade etmektedir. Veganlar için hayvanların sütünü almak hırsızlık, etlerini tüketmek ise cinayet olarak görülmektedir.

Dünya üzerindeki bütün insanların, kısa bir süre içerisinde vejetaryen veya vegan yaşam tarzını benimsemelerini beklemek hayvanlar açısından faza iyimser bir yaklaşım olacaktır. Günümüzde hakim olan beslenme paradigmasında, hayvansal ürün tüketiminin gerekliliğine inanılması, hayvancılık sektörünü vazgeçilmez kılmaktadır. Ancak bu noktada evrensel ahlak kurallarının oluşturulması gerekmektedir. Bu ahlak ilkelerinin oluşturulmasında aşağıdaki etik sorgulamaların yapılması gerekmektedir.

1. İnsanların hayvanlarla olan ilişkilerinin sınırları ne olmalıdır?
2. İnsanların bir canlıyı doğadan tamamen izole edip bir hapis hayatı yaşatmaya hakkı var mıdır?
3. İnsanların bir canlıyı ömrü boyunca güneşi görmeyeceği bir yaşama mahkûm etme hakkı var mıdır?
4. İnsanlar bir canlının cinsiyetini yok etme hakkına sahip midir?
5. İnsanlar bir canlının gelişimini, biyolojik ritmini ve genetik özelliklerini değiştirme hakkına sahip midir?

Hayvanların mutsuz olduğu bir dünyada insan mutlu olabilir mi?

KAYNAKLAR

Anonim, (2005). Council Regulation (EC) No 1/2005 of 22 December 2004 on the protection of animals during transport and related operations and amending Directives 64/432/EEC and 93/119/EC and Regulation (EC) No 1255/97. Erişim: <http://eur-lex.europa.eu>

Anonim, (2017). <https://m.bianet.org/bianet/hayvan-haklari/185919-145-bin-faal-avci-var-avcilikla-katledilen-hayvan-sayisi-ise-mechul-> Erişim tarihi: 25/04/2017.

Anonim, (2019a). https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_faunas%C4%B1, erişim tarihi: 01/06/2019.

Anonim, (2019b). <https://www.cnnturk.com/yerel-haberler/adana/merkez/sokak-hayvanlarinin-sayisi-artiyor-960188>, erişim tarihi: 11/06/2019.

- Antalyalı, A. A. (2007). AVRUPA Birliği ve Türkiye’de Hayvan Refahı Uygulamaları. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, AB Uzmanlık Tezi.
- Blokhuis, H., Miele, M., Veissier, I. ve Jones, B. (2013). “Improving Farm Animal Welfare”. From www.WageningenAcademic.com/welfarequality
- Capucille, D.J., Poore, M.H., Rogers, G.M. (2002). Castration in cattle: Techniques and animal welfare issues. *Compend Contin Educ Pract Vet.* 24(9):66-73. 4.
- Cevizci, A. (2002). Etiğe Giriş, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Eicher, S.D., Morrow-Tesch, J.L., Albright, J.L., Dailey, J.W., Young, C.R., Stanker, L.H. (2000). Tail-docking influences on behavioral, immunological, and endocrine responses in dairy heifers. *J Dairy Sci.*, 83, 1456–1462.
- Schreiner, D.A., Ruegg, P.L. 2002. Responses to tail docking in calves and heifers. *J. Dairy Sci.*, 85, 3287–3296.
- Ergin ON. (1995). Mecelle-i Umûr-ı Belediye, Cilt 4, Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Karakoç, A. G. (2004). “Çevre Sorunlarına Etik Yaklaşım”, Marin, Mehmet C. ve Uğur Yıldırım (Ed.), Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar, Beta Yayınları, Yayın No: 1483, İstanbul.
- Keleş, R., Ertan B. (2002). Çevre Hukukuna Giriş, İmge Kitapevi, Ankara.
- Newman, R. A. (2007). Guide to best practice husbandry in beef cattle: Branding, castrating and dehorning. In: Partridge I, eds. Australia: Meat & Livestock Australia Limited. p.8-19. 3.
- Pieper, A. (1999). Etik, Ayrıntı Yayınları, Ankara.
- Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals-RSPCA, (2016). Erişim: - <http://www.rspca.org.uk/home>
- Sert, H. Uzman, A. (2017). Dünya’da Hayvan Refahı Uygulamalarının Ekonomik ve Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı 4.
- Simonsen, H.B., Klinken, L., Bindseil, E. (1991). Histopathology of intact and docked pigtailed. *Br. Vet. J.*, 147, 407–411. French, N.P., Wall, R., Morgan, K.L. 1994. Lamb tail docking: a controlled field study of the effects of tail amputation on health and productivity. *Vet. Rec.*, 134, 463–467
- Tosun, M, Yalvaç, K. (1989). Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammişaduqa Fermanı. 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- TÜİK, 2019. Türkiye istatistik kurumu, hayvan istatistikleri, www.tuik.gov.tr, erişim tarihi: 25/06/2016.
- Wilkinson, D. (2002). Environment and Law, Routledge, New York.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction and Research Questions & Purpose

Humanity in the twenty-first century; With the emergence of global environmental problems, increased environmental sensitivity of communities and the development of communication tools, it has started to become more sensitive about the environment. At this point, a discussion has started on the ethical axis where human and environmental relations are reconsidered. The aim of these discussions is to ask questions that will undermine human-environment relations, and to develop a sustainable life model by rebuilding. In this context, it is necessary to carry out restructuring studies on urban life, industry and agricultural production models with the participation of all stakeholders. Sustainability targets come to the fore in the search for global solutions under the leadership of the United Nations. Sustainability aims to restructure the activities we are carrying out today so that they can be carried out by future generations. However, every segment interprets sustainability with its own perspective. While a significant part of the producers understand sustainability as the sustainability of earnings, some of the communities interpret it as the sustainability of living standards, but a small community understands the sustainability of nature and its diversity. In this context, it is seen that the sustainability target is not sufficient. It is a deeper ethical debate that needs to be done. Human-environment relations should be discussed ethically and as a result of this discussion, universal moral laws on environment should be developed.

Within the scope of the study, it is aimed to conduct ethical inquiries of the practices carried out within the scope of industrial livestock breeding. Many applications in industrial livestock are criticized in terms of animal rights and environment. These criticisms are about the poor living conditions of the animals, maltreatment and environmental damage. Within the scope of the study, industrial livestock practices were questioned in terms of environmental ethics and bioethics.

Methodology

In the study, industrial animal husbandry practices were examined first. In this context, applications in cattle breeding, ovine breeding and poultry sector were examined. In animal husbandry; animal transport, castration, tail cutting, killing male chicks, cannula application, breeding and GMO applications were examined. In terms of environmental ethics and bioethics, the unacceptable aspects of these practices are examined.

Results and Conclusions

The main goal of industrial agriculture and animal husbandry is to meet the nutritional needs of people. Considering the increasing world population, the importance of increasing yield and yield in agricultural production is better understood. When agriculture and animal husbandry activities, which are accepted as human intervention to nature, are evaluated from an ethical perspective; environmental ethics theories will produce different moral judgments.

Since the human-centered theory sees the environment under human sovereignty, it will form its moral judgments about the methods used in the production of animals that are elements of the environment, as long as it is beneficial for humanity. Environment and living-centered theories, on the other hand, will reject all practices where living things will be unhappy and their well-being will deteriorate, since they adopt an attitude that there is no existential superiority between man and other living things. Theories like deep ecology, on the other hand, will reject all breeding methods used by

man. In this context, vegetarian and vegan lifestyles, which are becoming widespread today, refer not only to a dietary habit but also to an ecological attitude. For vegans, getting the milk of animals is considered theft, and consuming their meat is murder.

Expecting all people around the world to adopt a vegetarian or vegan lifestyle in a short period of time would be an optimistic approach to animals. The belief in the necessity of animal product consumption in the nutritional paradigm that prevails today makes the livestock industry indispensable. However, at this point, universal moral rules should be established. The following ethical inquiries should be made in the establishment of these moral principles.

1. What should be the limits of human relations with animals?
2. Do people have the right to completely isolate animals from nature?
3. Do people have the right to condemn an animal to a life in which it will not see the sun throughout its life?
4. Do humans have the right to destroy a creature's gender?
5. Do humans have the right to change a creature's development, biological rhythm and genetic characteristics?
6. Can people be happy in a world where animals are unhappy?

Yazarların Biyografisi

Recep KÜLCÜ

Tarım Makinaları alanında Lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerine sahiptir. Tarım alanındaki çalışmalarını; çevre dostu teknolojiler, kompost ve biyogaz sistemleri ve yenilenebilir enerji kaynakları üzerine gerçekleştirmektedir. Recep KÜLCÜ Felsefe alanında da lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerine sahiptir. Felsefe alanında; bilim tarihi, etik, tarım ve çevre etiği konularında akademik çalışmalar yapmaktadır. Halen Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Tarım Makinaları ve Teknolojileri Mühendisliği bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

recepkulcu@isparta.edu.tr

İletişim

ORCID Adresi

<https://orcid.org/0000-0002-7185-6514>